

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№1

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2026

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 2026-yil, yanvar.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoiraz Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'o'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxanovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirathbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhriddinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoiraz Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyea Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukarimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

INSON KAPITALINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.....	52
Dilnoza Ruziqulova Xoliqovna	
MAHALLIY BUDJET DAROMADLAR BAZASINI BAHOLASH SAMARADORLIGINI TAKOMILLASHTIRISH.....	56
Isoqov Zafarjon Zokirjonovich	
INNOVATSION IQTISODIYOTDA AYOLLAR TADBIRKORLIGINI RIVOJLANTIRISH BO'YICHA XALQARO TAJRIBA	60
Maksumova Umidaxon Sadikjonovna	
ОЛИГОПОЛИЯ И ТЕОРИЯ ИГР	64
Камилова Наргиза Абдукаххоровна, Наимов Самандар Раджабович	
ЦИФРОВЫЕ ИНВЕСТИЦИИ НА ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОМ ТРАНСПОРТЕ: НОВАЯ ЭРА ЭФФЕКТИВНОСТИ	67
Каракулов Фарход Зайпудинович	
MEVA-SABZAVOTCHILIK MAHSULOTLARINING EKSPORT SALOHİYATINI BOSHQARISH SAMARADORLIGINING INNOVATSION YECHIMLARI	72
Ergashev Jamshid Axmadaliyevich	
MOLIYAVIY AKTIVLARNING IQTISODIY MOHIYATI VA TIJORAT BANKLARIDA ULARNING SIFAT MEZONLARINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI	77
Iskandarova Munisa Hasan qizi	
MOLIYAVIY RISKLARNI BOSHQARISHDA SUN'IY INTELLEKTNI QO'LLASH IMKONIYATLARI	82
Xojiyev Jaxongir Dushabayevich, To'xtayev Kamol Po'latovich	
MARKETING VA BOZOR IQTISODIYOTI SHAROITIDA TAYYOR KIIYIMLARNING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	87
Bababekova Gulchexra Baxtiyarovna	
NAMANGAN VILOYATI QURILISH MATERIALLARI SANOATIDA MODERNIZATSIYA JARAYONLARIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR VA ULARNING IQTISODIY AHAMIYATI	93
Odilova Malika Abdushukur qizi	
TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNI TAKOMILLASHTIRISH.....	98
Toshtemirov Xojjakbar Qahramon o'g'li	
ТУРИЗМ КАК ФАКТОР УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ СТРАНЫ	103
Артикова Шохида Ильясовна	
MINTAQALARDA OZIQ-OVQAT SANOATI KORXONALARI INNOVATSION SALOHİYATINI BOSHQARISH METODOLOGIYASINI JORIY ETISHNING IQTISODIY SAMARADORLIGI.....	107
Dadamirzayev Muzaffar Xabibullayevich	
THEORETICAL ASPECTS OF SERVICES IN THE CONTEXT OF UZBEKISTAN'S ECONOMIC TRANSFORMATION	114
Umidjon Normurodov, Qodirov Yusufbek Suyunbek ugli	
РАЗВИТИЕ ПРЕДПРИЯТИЙ ОБУВНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ В УСЛОВИЯХ ФОРМИРОВАНИЯ МАРКЕТИНГОВЫХ ИННОВАЦИЙ	120
Расулов Нозимжон Набиджонович	
QISHLOQ XO'JALIGI SOHASIDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARNING JORIY QILINISHI VA UNI OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDAGI AHAMIYATI.....	125
Saburov Jumanazar Saliyevich	
KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISHNING IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRI VA ICHKI BOZORNI KENGAYTIRISH IMKONIYATLARI	129
Mayliyeva Sadoqat Safayozovna	
ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ТРАНСПОРТНОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ В УСТОЙЧИВОМ РАЗВИТИИ УЗБЕКИСТАНА.....	134
Убайдуллаев Худоёр Бахтиёр угли	

MINTAQANI BARQAROR RIVOJLANTIRISHDA PAXTA-TO'QIMACHILIK KLASSTERLARI SALOHİYATIDAN SAMARALI FOYDALANISHNING XORIJ TAJRIBASI	141
Xayitov Rustam Burxonovich	
BARQAROR MOLIYALASHTIRISH KONSEPSIYASIGA MUVOFIQ "YASHIL" INVESTITSIYALARNI RIVOJLANTIRISH.....	146
Abduraxmonov Alimardon Sodiq o'g'li	
BANK XIZMATLARI SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA RAQAMLI MARKETINGDAN FOYDALANISH.....	151
Dushamov Maxmudjon Maksudbekovich	
HUDUDLARDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI VA ISTIQBOLLARI	159
Ibodova Dilsora Ibodovna	
INVESTITION PORTFELLARNI SHAKLLANTIRISH, BAHOLASH VA BOSHQARISH.....	165
Baymanova Mavlyuda Djurayevna, Abdullaeva Shohista	
KICHIK XIZMATLAR FAOLIYATINI RASMIYLASHTIRISH ORQALI AHOLI BANDLIGI KO'RSATKICHLARINI OSHIRISH.....	170
Xalimbetov Farxad Bagibekovich	
MONOPOLIYAGA QARSHI BOSHQARUV TIZIMINI RIVOJLANTIRISH: XORIJIY TAJRIBA VA MILLIY YONDASHUVLAR.....	173
Akbarov Jasur Ikromjon o'g'li	
СТАТИСТИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА ДИНАМИКИ И СЕЗОННОСТИ ДОХОДОВ НАСЕЛЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН	179
Салиходжаева Умида Абдуакбар кизи	
SUN'IY INTELLEKT ASOSIDAGI TALABNI PROGNOZLASHNING CHAKANA MARKETING INNOVATSIYASINI TAKOMILLASHTIRISHDAGI ROLI	186
Ostonaqulova Gulsaraxon Muhammadyoqub qizi	
TEMIR YO'L YO'LOVCHI TASHISH KORXONALARI IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH MODELLARI	200
Eshboyev Ulug'bek Farxodovich	
AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA MOLIYAVIY HISOBOT VA AUDIT METOLOGIYASINI TAKOMILASHTIRISH	205
Zufarova Zilola Raxim qizi	
TIJORAT BANKLARI TOMONIDAN RISKLARNI BOSHQARISH MEXANIZMIGA TA'SIR QILUVCHI OMILLARNING EKONOMETRIK TAHLILLARI	216
Rahmonqulov Temirbek Eshmamatovich	
MULKIY SOLIQLARNING MAHALLIY BUDJET DAROMADLARINI SHAKLLANTIRISHDAGI TA'SIRINI BAHOLASH.....	222
Aliyarov Olim Abdug'aparovich	
AVTOMOBIL SANOATIDA MAHSULOT BILAN BOG'LIQ XIZMATLAR TASNIFI	231
Saidov Dilshodbek Razzakovich	
UY-JOY FONDINI SAMARALI TASHKIL QILISH VA TAKOMILLASHTIRISHNING XORIJIY TAJRIBALARI.....	236
Otajonov Tohirjon Xo'janazar o'g'li	
TURIZMNI IQTISODIYOTDA TO'G'RIDAN TO'G'RI TA'SIRINI STATISTIK TADQIQOTI.....	241
Jumanova Zilola Tuychiyevna	
RIVOJLANGAN DAVLATLAR BANK EKOTIZIMLARI VA O'ZBEKISTON BANK EKOTIZIMLARINING RIVOJLANISHI VA QIYOSIY TAHLILI	248
X.R. Aliyev	
O'ZBEKISTON OLIY TA'LIM TIZIMI UCHUN DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIGI ASOSIDA BOSHQARUV METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	254
Abdullayev Javohir Abdumalik o'g'li	
OROL BO'YI MINTAQASIDA XIZMAT KO'RSATISH SOHASINI INNOVATSION BOSHQARISHNING TASHKILIY-IQTISODIY MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	259
Umarova Xusnora Dilmurod qizi	

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA ISHCHI KUCHIDAN SAMARALI FOYDALANISH ISTIQBOLLARI	264
Xolmurotov Salimbek Eshbekovich	
INNOVATSION KLASTERLARNI TASHKIL ETISH VA RIVOJLANTIRISHNING MOLIYAVIY MEXANIZMI	269
Quliyev Begimqul Melikovich	
ВОПРОСЫ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫМИ ПРОЦЕССАМИ В КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ	276
Ахмедов Самандар Сайфуллоевич	
АГРОЭКОТУРИЗМ КАК НАПРАВЛЕНИЕ ДИВЕРСИФИКАЦИИ ЭКОНОМИКИ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ УЗБЕКИСТАНА	281
Хайдаров Ойбек Зоирович	
THE IMPACT OF DIGITALIZATION ON SERVICE QUALITY AND CUSTOMER SATISFACTION IN THE HOUSEHOLD SERVICE SECTOR: EMPIRICAL EVIDENCE FROM SAMARKAND REGION	287
Pardayev Sherzod Xolmurodovich, Yuldosheva Zulfizar Sayfullayevna	
DEVELOPMENT OF INTERACTIVE MODELING METHODS FOR THE SYNTHESIS OF INTELLIGENT CONTROL SYSTEMS FOR TECHNICAL OBJECTS IN THE DIGITAL ECONOMY	293
Mamutova Aygul Kalmurzaevna	
TIJORAT BANKLARIDA INVESTITSIYA LOYIHALARINI MOLIYALASHTIRISHDA RISKLARNI BOSHQARISH MASALALARI	298
Abdurazakova Nasiba Sultanovna	
YANGI O'ZBEKISTON SHAROITIDA SOLIQ MA'MURIYATCHILIGI TRANSFORMATSIYASI VA UNING MOLIYAVIY XAVFSIZLIKKA TA'SIRI	303
Tashmuxeimova Yayra Atxamovna	
ZAMONAVIY AXBOROT TIZIMLARI ORQALI SOLIQ QARZDORLIGINI UNDIRISH MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASI ASOSIDA TAHLIL	308
Maxmadustov Jalol Maxmadustovich	
TA'LIM MIGRATSIIYASI VA INTEGRATSIIYA KO'RSATKICHLARINI STATISTIK TAHLILI: YEVROPA ITTIFOQI (SIRIUS) TAJRIBASI VA O'ZBEKISTON AMALIYOTI	314
Abdullayeva Gulhayot Shuhratovna	
HUDUDIIY SANOAT KORXONALARI FAOLIYATINI KO'P OMILLI STATISTIK TAHLIL ETISHDAGI ILG'OR XORIJIY TAJRIBALAR VA ULARDAN FOYDALANISH YO'LLARI	319
Tag'oyev Feruz Yorqulovich	
RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ORQALI HUDUDIIY INVESTITSIIYA MUHITINI TAKOMILLASHTIRISH: QASHQADARYO VILOYATI MISOLIDA TAHLIL VA TAVSIYALAR	326
Egamberdiev Abbasxon Sherali o'g'li	
KICHIK BIZNESDA INNOVATSION FAOLIYATNI TASHKIL ETISH VA RAG'BATLANTIRISH MEXANIZMLARI	331
Nurullayev Baxrom Botirovich	
YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISHDA RIVOJLANGAN MAMLAKATLAR TAJRIBASIDAN FOYDALANISH	337
Ne'matova Mavsuma	
ZAMONAVIY IQTISODIYOTDA ISLOMIY MOLIYA VA NOBANK KREDIT TASHKILOTLARIDA STRATEGIK BOSHQARUVNING NAZARIY ASOSLARI	341
Galatov Abbas Alibekovich, Xalilov Nurullo Xamidillayevich	
IQTISODIIY FAOLLIKNI OSHIRISHGA QARATILGAN DAVLAT FISKAL SIYOSATI HOLATI TAHLILI	346
Xudayberginova Nigora Turgunbayevna	
MEHNATGA HAQ TO'LASHTIRISH MOHIYATI VA ULARNI HISOBGA OLIISHNING ASOSIY VAZIFALARI	356
Anvar Raximov Maxmarasulovich	
"CRADLE TO CRADLE" VA "CRADLE TO GRAVE" KONSEPSIYALARINING UMUMIY VA XUSUSIY JIHATLARI	360
Sodikov Zokir Rustamovich	
MINTAQADA PARRANDACHILIK SANOATINING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI	366
Qarshiyev Obidjon Egamberdiyevich	

AKSIYADORLIK JAMIYATLARINING BARQAROR RIVOJLANISH STRATEGIYALARI VA MINTAQA IQTISODIYOTIGA TA'SIRI: KEYNESIAN YONDASHUV NUQTAI NAZARIDAN.....	370
Shermatov G'ofurjon G'ulamovich	
QURILISH KORXONALARIDA INQIROZGA QARSHI BOSHQARUVNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI (ROSSIYA TAJRIBASI)	377
O'rinboyev Doniyorjon Baxtiyorjon o'g'li	
RIVOJLANGAN MAMLAKATLARDA YASHIL XIZMATLAR SEKTORINING TRANSFORMATSIYASI.....	385
Aliqulova Laylo Ziyadin qizi	
VIRTUAL TA'LIM MUHITI ORQALI TALABALARNING MULOQOT KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH OMILLARI.....	390
Bozorova Muazzam Hamid qizi, Hakimova Mushtariybonu Hamid qizi	
MINTAQA IQTISODIYOTIDA TRANSPORT INFRATUZILMASINI TAKOMILLASHTIRISH KO'RSATKICHLARINI EKONOMETRIK MODELLASHTIRISH VA PROGNOZLASHTIRISH	395
Qo'ziyboyev Umarbek Ulug'bekovich	
ОЦЕНКА СТОИМОСТИ И РИСКОВ ПРЯМЫХ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ (FDI)	400
Бахтиярова Дильноза Мадминджановна	
XIZMAT KO'RSATISH TARMOQLARIDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA VA MONOPOLIYAGA QARSHI NAZORATNING AHAMIYATI.....	407
Bekbutayev Nodirjon Fayzullayevich	
O'ZBEKISTONDA INTEGRATSIYALASHGAN YASHIL MOLİYALASHTIRISH ARHITEKTURASI: KONSEPTUAL MODEL VA AMALIY TAKLIFLAR.....	412
Quliyev Ulug'bek Mirzayevich	
BANK TIZIMI FAOLIYATI MISOLIDA MOLİYAVIY ISLOHOTLAR SHAROITIDA KORXONALAR LIKVIDLIGINI OSHIRISH MASALALARI.....	419
Iminova Nurjahan Qodirjon qizi, Karimov Sardorbek Shuxratjon o'g'li	
BOJXONA HUDUDIDA QAYTA ISHLASH BOJXONA REJIMINING SANOAT RIVOJI VA EKSPORT SALOHİYATINI OSHIRISHDAGI O'RNI	423
Baxtiyor Abduganiyev, Nodira Saidbaxromova	
СТРАТЕГИЧЕСКАЯ РОЛЬ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В СТАНОВЛЕНИИ ИННОВАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКИ И ОБЕСПЕЧЕНИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ	427
Li Kristina Alekseyevna, Элназарова Шарифа Исроиловна, Эшпулатов Достонбек Боходир огли	
TOVAR-XOMASHYO BIRJASIDA SAVDO TURLARINING SHAKLLANISHI VA ULARNING BOZOR SAMARADORLIGIGA TA'SIRI	432
Xudayberdiyev Kamoliddin Ustemirovich	
THE ROLE OF CORPORATE STRUCTURES IN THE DEVELOPMENT OF GLOBAL FINANCIAL RELATIONS.....	438
Kurbaniyazov Shakhzodbek Karimovich	
BANKLARNI MODERNIZATSIYA VA TRANSFORMATSIYA QILISH JARAYONIDA INVESTITSION KREDITLASH SAMARADORLIGINI TA'MINLASH VA UNI OSHIRISHNING ASOSIY YO'LLARI	442
Tuxsanov Eldor Dilmurod o'g'li	
KICHIK BIZNESDA RAQAMLI MARKETING: O'ZBEKISTON SHAROITIDA SAMARADORLIK VA INTEGRATSIYA MODELLARI	446
Kamilov Farxod Shamilevich	
TASHQI SAVDODA EKSPORTNING MAKROIQTISODIY AHAMIYATI	453
Abdivaliyev Shahzodbek Xayrullayevich, Mutalov Sultonbek Abduraim o'g'li, Baymanova Mavlyuda Djurayevna, Ubaydullayeva Gulchexra Erkabayevna, Aipova Iroda Ikramovna	
РАЗВИТИЕ АСПЕКТОВ МАРКЕТИНГА В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ СПОРТИВНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ.....	459
Юсупов Махамадамин, Закирова Умида Махамадаминовна	
LIZING OLUVCHI KORXONALARDA BUXGALTERIYA HISOBINI XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA YURITILISHI	462
Sadritdinov Baxodir	

YASHIL IQTISODIYOT VA KICHIK BIZNES RIVOJLANISHINING NAZARIY-KONSEPTUAL ASOSLARI	467
Isroilov Dilshodbek Rustamovich	
TEXNOLOGIK RESURLARNI BOSHQARISHDA STRATEGIYALARDAN FOYDALANISH	474
Kazakov Olim Sabirovich	
OLIY TA'LIM EKSPORT XIZMATLARINING IQTISODIY AHAMIYATI HAMDA ZARURLIGI.....	479
Abdusattarova Dildora Bohodirovna	
SANOAT KORXONASIDA INNOVATSION JARAYONLAR SAMARADORLIGINI TAHLIL QILISHNING METODIK YONDASHUVLARI.....	485
Kurbanova Shaxnoza Yuldashbayevna	
ISHLAB CHIQARISH XARAJATLARI HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI.....	491
Kafiyev Xojiakbar Xosilbek o'g'li	
BOSHQARUV HISOBINI TASHKIL QILISH YO'NALISHLARI.....	496
Xolmatov Otabek Oybek o'g'li	
INSON KAPITALIGA INVESTITSİYALAR.....	499
Sheraliyeva Saida Azatovna	
TURIZM INFRATUZILMASINI RIVOJLANTIRISH VA IQTISODIY MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISHDA KLASTER USULLARINI QO'LLASH.....	504
Mizrob Maxmudovich Tashov	
МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ СТОИМОСТИ КОМПАНИИ В ПРОЦЕССАХ СЛИЯНИЙ И ПОГЛОЩЕНИЙ.....	514
Ли Илларион Георгиевич	
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ВИДОВ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ТУРИЗМА УЗБЕКИСТАНА.....	519
Ахмедходжаев Равшан Темурович	
УСТОЙЧИВОЕ И ЦИФРОВОЕ РАЗВИТИЕ РЕГИОНАЛЬНОГО ТУРИЗМА: ЭВОЛЮЦИЯ ТЕОРЕТИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВАНИЯ	525
Усманова Азиза Баходировна	
O'ZBEKISTONDA TURIZMNI INNOVATSION ASOSDA RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI VA ZARURIYATI.....	529
Temurbek Olimovich Mamayunusov	
КОМПЛЕКСНОЕ УЧЁТНО-АНАЛИТИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ПРОЦЕССОВ УПРАВЛЕНИЯ ДЕНЕЖНЫМИ ПОТОКАМИ ПРЕДПРИЯТИЯ.....	536
Эркинбаев Якуббой Хушнуд угли	
ISLOMIY MOLIYA INSTRUMENTLARINING DAVLAT QARZ BARQARORLIGINI TA'MINLASH VA QARZ SIYOSATINI TAKOMILLASHTIRISH INSTITUTSIONAL VA AMALIY QO'LLANISH IMKONIYATLARINI KENGAYTIRISH	541
Raxmatov Hamid Hasan o'g'li, Akramov Azizjon Kabirovich	
O'ZBEKISTON SUG'URTA SEKTORIDA INSTITUTSIONAL VA INVESTITSION OMILLARNING MOLIYAVIY BARQARORLIKKA QO'SHMA TA'SIRI.....	549
Fayziyev Oybek Raximovich	
INSTITUTIONALIZATION OF PUBLIC ADMINISTRATION EFFECTIVENESS: A COMPARATIVE ANALYSIS OF OECD COUNTRIES' EXPERIENCE IN GOVERNANCE FOR PUBLIC ADMINISTRATION REFORM.....	556
Sarvar Saidov Khairulloyevich	
O'ZBEKISTONDA INNOVATSION TADBIRKORLIKNI QO'LLAB-QUVVATLASHNING USTUVOR YO'NALISHLARI	562
Zaynutdinova Umida Djalalovna, Miraxmedova Maftuna Ibragimovna	
SAMARQAND VILOYATIDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA INSON KAPITALINING ROLI.....	568
Gulnora Mardievna Shadieva, Avazova Charos	
ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ДОХОДОВ РАБОТНИКОВ ВУЗОВ В УСЛОВИЯХ ТРАНСФОРМАЦИИ СФЕРЫ УСЛУГ	572
Шадиева Гулнора Мардиевна, Рустамова Фируза	

KICHIK BIZNES KORXONALARIDA INNOVATSION FAOLIYATNI BOSHQARISH.....	578
Eminchayev Baxodir Sadikovich	
MINTAQA IQTISODIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA BARQAROR RIVOJLANISH OMILLARINING NAZARIY TAHLILI.....	583
Tuyev Abdurahmon Yusubovich	
AKTIVLAR SIFATIGA TA'SIR ETUVCHI MAKROIQTISODIY VA INSTITUTSIONAL OMILLARNING TAHLILI.....	587
Rasulov Muxammad Bobur Fazliddin o'g'li	
TIJORAT BANKLARINING MUAMMOLI KREDITLARI (NPL) KO'RSATKICHI ORQALI BANK TIZIMI BARQARORLIGINI BAHOLASH.....	594
Xanmuratov Roushenbek Xalmuxammetovich, Vaxabov A.V.	
AKSIYADORLAR BILAN MANFAATLI MUNOSABATLAR TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHDA AKSIYADORLAR VA ULARNING HUQUQLARINI TA'MINLASH.....	600
Raimov Farrux Avazjon o'g'li	
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕХАНИЗМОВ ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНВЕСТИЦИЙ В РАЗВИТИЕ ЭКОНОМИКИ СТРАНЫ В ТУРИСТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ.....	605
Мирпулатова Луиза Мансуровна, Абдумажидов Шахзод Шерзод угли	
O'ZBEKISTONDA KICHIK BIZNESNING YAIMDAGI ULUSHI VA UNING IQTISODIY BARQARORLIKKA TA'SIRI.....	610
Bo'stonova Nilufar Abdusmatovna	
MAISHIY XIZMATLAR SOHASIDA INNOVATSION KLASSTER MODELINI JORIY ETISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI.....	615
Normurodova Zebo Eshmaxmatovna	
SURXONDARYO VILOYATI ISHLAB CHIQARISH SANOAT KORXONALARI RAQOBATBARDOSHLIGI KO'RSATKICHLARINING STATISTIK TADQIQOTI.....	619
Buriyev Ubaydulla Bozor o'g'li	
MAMLAKATIMIZDA SOLIQ MA'MURCHILIGINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI VA ULARNI YECHIMLAR.....	623
Normurzayev Umid Xolmurzayevich	
YASHIL IQTISODIYOT RIVOJLANISHINING ASOSIY OMILLARI VA ULARNI BOSHQARISH MASALALARI.....	630
Yuldasheva Nazokat Muzaffar qizi	
AXBOROT MAHSULOTLARI BIZNESINING BARQAROR RIVOJLANISH MEXANIZMI: MONITORING VA BAHOLASH TIZIMI.....	635
Abdullayev Abdulla Fayzulla o'g'li	
O'ZBEKISTONDA BANK TIZIMINI RAQAMLASHTIRISH TENDENSIYALARI VA MUAMMOLARI.....	640
Raxmanova Iroda Xasilovna	
O'ZBEKISTON TIJORAT BANKLARINI TRANSFORMATSIYA QILISH VA RAQAMLASHTIRISH: MUAMMOLAR VA STRATEGIK YO'NALISHLAR.....	645
Turgunov Abror Kadirovich	
RAQAMLI IQTISODIYOT DAVRIDA BANK XIZMATLARI VA MOLIVAVIY TEXNOLOGIYALARNING TARAQQIYOTI.....	650
Muminova Marguba Mamirkulovna	
XIZMAT KO'RSATISH SOHASIDA IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI.....	655
Ulashev Xubbim Askarovich	
KADRLAR SIYOSATI VA DAVLAT XIZMATI SAMARADORLIGINI BAHOLASH HAMDA RIVOJLANTIRISHNING MILLIY MODELINI YARATISH.....	659
Turayev Laziz Shokirovich	
BALIQ YETISHTIRISHNING IQTISODIY SAMRADORLIGINI OSHIRISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNING O'RNI VA AHAMIYATI.....	664
Bo'ltakov Sardor Oqbo'ta o'g'li	

QO'SHILGAN QIYMAT SOLIG'INI UNDIRISH JARAYONIDA SOLIQ TAFOVUTINI (VAT GAP) ANIQLASH VA BAHOLASH USULLARI: XALQARO TAJRIBA VA O'ZBEKISTON SHAROITIDA ADAPTIV YONDASHUV.....	670
Urazmatov Jonibek Musurmanovich	
HUDUDLAR SOLIQ SALOHİYATI: OMILLAR VA NATIJA.....	675
Baxtiyorov Umid Kaxramon o'g'li	
AN'ANAVIY HUNARMANDCHILIKNI RAQAMLI PLATFORMALAR ORQALI INNOVATSION TRANSFORMATSIYA QILISH MEXANIZMLARI.....	680
Ermetov A.I.	
TA'MINOT ZANJIRINI BOSHQARISHDA SUPPLY CHAIN CONTROL TOWER KONSEPSIYASIDAN FOYDALANISH AFZALLIKLARI.....	686
Yuldashev Abduxakim Abdukarimovich	
KICHIK TADBIRKORLIK SUBYEKTLARIDA AXBOROT RESURSLARINING BOSHQARUV MODEL VA UNING IQTISODIY SAMARADORLIKKA TA'SIRI.....	691
Yo'ldoshev Nodirbek Ne'matjon o'g'li	
DAVLAT FUQAROLIK XIZMATIGA MENTORLIK TIZIMINI TATBIQ QILISHNING METODOLOGIK ASOSLARI.....	696
Xurshida Maxmadaminova	
QO'SHILGAN QIYMAT SOLIG'INING HISOB-KITOB VA UNDIRISH TIZIMINI RIVOJLANTIRISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI.....	706
Jumanazarov Alisher Toshtemir o'g'li	
ПРАКТИКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ КЛЮЧЕВЫХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫМИ ФИНАНСАМИ УЗБЕКИСТАНА.....	715
Наимов Шохрух Шарофиддинович	
KORPORATIV DIVIDEND SIYOSATINING YANGI JIHATLARINI O'RGANISH: RIVOJLANAYOTGAN MAMLAKAT MISOLIDA.....	723
Eshev Furqat A'zamovich	
RAQAMLI PLATFORMALAR ASOSIDA "AQLLI SHAHAR" BOSHQARUVINI TAKOMILLASHTIRISH: INSONGA YO'NALTIRILGAN YONDASHUV.....	730
Raximova Madina Shuxrat qizi	
HUDUDIY IQTISODIY TIZIMLARNI BOSHQARISHNING TASHKILY TUZILMALARI.....	737
Umarov Oqil Omiljonovich	
MAMLAKATIMIZ TIJORAT BANKLARINING FOND BOZORIDAGI INVESTITSION FAOLLIGINI OSHIRISH YO'LLARI.....	742
Yuldashev Fozil Turapovich	
MAKROIQTISODIY MUVOZANATNI MODELLASHTIRISHDA MATEMATIK USULLARNING TATBIQI VA PROGNOZLASHTIRISH SAMARADORLIGI.....	749
Abdiraimov Abbos Xolmurodovich	
ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ ТОРГОВЫХ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ УЗБЕКИСТАНОМ И ГОСУДАРСТВАМИ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ.....	756
Мирзамухамедова Шахзода Акмалжон кизи	
O'ZBEKISTONDA IQTISODIY TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA STRATEGIK MENEJMENTNI RIVOJLANTIRISH.....	762
Ismadiyrov Alisher Abduraxmon o'g'li	
СПОСОБЫ ВЫРАЖЕНИЯ СОСТОЯНИЙ ЧЕЛОВЕКА ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИМИ ОБОРОТАМИ РУССКОГО ЯЗЫКА.....	766
Жумаев Шавкат ХХХ	
SUV XO'JALIGI SOHASIDA DASTURIY BUDJETLASHTIRISH BO'YICHA XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI.....	769
Dilshod Pulatov, Dildora Mirzaeva	
МЕТОДЫ СБОРА И АНАЛИЗА ДАННЫХ ДЛЯ ОЦЕНКИ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТИ ЦИФРОВЫХ ИНВЕСТИЦИЙ.....	776
Каракулов Фарход Зайпудинович	

НЕФОРМАЛЬНАЯ ЗАНЯТОСТЬ И ТЕНЕВАЯ СТОРОНА ЭКОНОМИКИ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН: АНАЛИЗ СТРУКТУРНЫХ ВЫЗОВОВ И ГОСУДАРСТВЕННЫХ МЕР ПО ЛЕГАЛИЗАЦИИ	782
Салахутдинова Юлдуз Голибовна	
OLIY TA'LIM MUASSASALARINI MOLIYALASHTIRISH MODELLARI VA ULARNING XUSUSIYATLARI	787
Xalikov Akmal Xolboyevich	
TIJORAT BANKLARDA MOLIYAVIY XIZMATLARNI DIVERSIFIKATSIYA QILISH ISTIQBOLLARI	793
Roziqov Behzod Bahrom o'g'li	
RAQOBATBARDOSH MUHITDA INNOVATSION MENEDJMENTNI JORIY ETISH MEXANIZMLARI	799
Siddikov Askar Axrorovich	
XIZMAT KO'RSATISH KORXONALARIDA MARKETING STRATEGIYASINI BAHOLASHNING MEZON VA USULLARI	803
Isakova Naima Ikromjonovna	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI DAVLAT BUDJETI DAROMADLARINI OSHIRISH IMKONIYATLARI	809
Abdullayeva Iroda Shuxrat qizi	
MULTIMODAL TRANSPORT OQIMLARI SHAROITIDA LOGISTIKA XABLAR JOYLASHUVINI TANLASH METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH	813
Umirzaqov Davlatjon Dolimjon o'g'li, Axmedova Muslima Djalolovna	
SUG'URTA ZAXIRALARINI MOLIYAVIY HOLAT TO'G'RISIDAGI HISOBOTDA AKS ETTIRISH TARTIBINI TAKOMILLASHTIRISH	818
Kodirkulov Oybek Turdiboyevich	

SUG'URTA ZAXIRALARINI MOLIYAVIY HOLAT TO'G'RISIDAGI HISOBOTDA AKS ETTIRISH TARTIBINI TAKOMILLASHTIRISH

Kodirkulov Oybek Turdiboyevich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti tadqiqotchisi

“Xalq sug'urta” AJ moliyaviy direktori

ORCID: 0009-0001-6645-5919

E-mail: oybekrd@mail.ru

Annotatsiya. Ushbu maqolada sug'urta tashkilotlari tomonidan MHXS–17 asosida shakllantiriladigan sug'urta zaxiralarini moliyaviy holat to'g'risidagi hisobotda aks ettirish masalalari yoritilgan. Xususan, sug'urta shartnomalari bo'yicha xizmat ko'rsatish marjasi, ushbu marjada qayta sug'urtaning ulushi, sodir bo'lgan hodisalar bo'yicha majburiyatlar hamda ularda qayta sug'urtaning ulushi, risk bo'yicha tuzatish va eng yaxshi taxmin asosidagi javobgarlik elementlarini moliyaviy holat to'g'risidagi hisobotda aks ettirish tartibi ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari asosida sug'urta zaxiralarini hisobga olish va moliyaviy hisobotlarda aks ettirishni takomillashtirish bo'yicha xulosalar shakllantirilgan.

Kalit so'zlar: moliyaviy holat to'g'risidagi hisobot, sug'urta shartnomasi bo'yicha xizmat ko'rsatish marjasi, sodir bo'lgan hodisalar bo'yicha majburiyat, qayta sug'urtaning ulushi, risk bo'yicha tuzatish, eng yaxshi taxmin bo'yicha javobgarlik, sug'urta shartnomasi.

Abstract. This article examines the issues of reflecting insurance reserves formed by insurance organizations in accordance with IFRS–17 in the statement of financial position. In particular, the procedure for presenting the insurance contract service margin, the share of reinsurance in the insurance contract service margin, liabilities for incurred events and the share of reinsurance in such liabilities, risk adjustment, and best estimate liabilities in the statement of financial position is scientifically analyzed. Based on the results of the study, conclusions and recommendations aimed at improving the presentation of insurance reserves in financial statements are developed.

Key words: statement of financial position, insurance contract service margin, liabilities for incurred events, reinsurance share, risk adjustment, best estimate liability, insurance contract.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы отражения страховых резервов, формируемых страховыми организациями на основе МСФО–17, в отчете о финансовом положении. В частности, научно обоснован порядок отражения маржи по услугам страхования по договорам страхования, доли перестрахования в марже по услугам страхования, обязательств по наступившим событиям и доли перестрахования в данных обязательствах, корректировки на риск и обязательств, определяемых на основе наилучшей оценки. На основе проведенного анализа сформулированы выводы и предложения по совершенствованию отражения страховых резервов в финансовой отчетности.

Ключевые слова: отчет о финансовом положении, маржа по услугам страхования, обязательства по наступившим событиям, доля перестрахования, корректировка на риск, обязательства по наилучшей оценке, договор страхования.

KIRISH

Amaldagi O'zbekiston Respublikasining “Buxgalteriya hisobi to'g'risida”gi qonunida barcha buxgalteriya hisobi subyektlari tomonidan buxgalteriya hisobi va hisobotini tashkil etish majburiyligi belgilangan bo'lib, unga ko'ra: «Buxgalteriya hisobi barcha xo'jalik operatsiyalarini yaxlit, uzluksiz, hujjatlar asosida hisobga olish yo'li bilan buxgalteriya axborotini yig'ish, qayd etish va umumlashtirishning tartibga solingan tizimidan, shuningdek uning asosida moliyaviy va boshqa hisobotlarni tuzishdan iboratdir»¹.

1 O'zbekiston Respublikasining Buxgalteriya hisobi to'g'risidagi qonuni. <https://lex.uz/acts/90762>

Bundan ko'rinadiki, buxgalteriya hisobi subyektlarida buxgalteriya hisobini tashkil etish va yuritishdan ko'zlangan asosiy maqsad «...mavjud va potensial investorlar, qarz beruvchilar hamda boshqa kreditorlarga mazkur tashkilotni resurslar bilan ta'minlash to'g'risida qaror qabul qilishda foydali bo'ladigan hisobot beruvchi tashkilot haqidagi moliyaviy ma'lumotlarni taqdim etishdan iboratdir»².

Ma'lumki, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-fevraldagi "Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-4611-sonli³ qarorida sug'urta tashkilotlari 2021-yil 1-yanvardan boshlab MHXS asosida buxgalteriya hisobi yuritilishini tashkil etadi va 2021-yil yakuni bo'yicha MHXS asosida moliyaviy hisobotni tayyorlaydi.

Demak, sug'urta tashkilotlari MHXS asosida moliyaviy hisobot tuzuvchi buxgalteriya hisobi subyekti hisoblanib, moliyaviy hisobotning «Moliyaviy holat to'g'risidagi hisobot» shaklida o'zining moliyaviy ahvoli to'g'risidagi axborotlarni yoritib beradi.

Sug'urta zaxiralari moliyaviy hisobotning muhim elementlaridan biri bo'lib, ular sug'urta tashkilotining moliyaviy barqarorligi, to'lovga layoqatligi va moliyaviy mustaqilligini tavsiflovchi asosiy ko'rsatkichlar asosida moliyaviy holatiga baho berishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa sug'urta tashkilotlarida sug'urta zaxiralarini to'g'ri shakllantirish hamda moliyaviy holat to'g'risidagi hisobotda ishonchli va haqqoniy ma'lumotlarning aks ettirilishiga bevosita bog'liqdir. Shu bois, moliyaviy holat to'g'risidagi hisobotda sug'urta zaxiralarini aks ettirish tartibini takomillashtirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Iqtisodchi olimlar tomonidan MHXS talablariga muvofiq takomillashtirishga qaratilgan umumiy yondashuvlar berilganligini ko'rishimiz mumkin. Jumladan, Yu.A. Papova⁴ sug'urta kompaniyasining yillik buxgalteriya hisobotlari shakllari sifatida "Buxgalteriya balansi", "Moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot", "Xususiy kapitaldagi o'zgarishlar to'g'risidagi hisobot", "Pul mablag'lari harakati to'g'risidagi hisobot" hamda sug'urta tashkilotining buxgalteriya hisobotiga izohlarni tasniflab, ularning mazmuniga qisqacha tavsif beradi. Xususan, muallif "Buxgalteriya balansi"ning aktiv va passiv qismlarining tarkibiy tuzilmasini umumiy nazariy asoslarda yoritish bilan cheklanadi.

N.B. Abdusalomova 17-son MHXSning joriy etilishi moliyaviy hisobot shakllarida muayyan o'zgarishlar yuzaga kelganligini ta'kidlab, asosiy o'zgarishlarni quyidagicha ifodalaydi: "aktiv sifatida tan olingan sug'urta shartnomalari portfelli majburiyat sifatida tan olingan portfellardan alohida taqdim etiladi. Bu sug'urta va qayta sug'urta shartnomalariga ham tegishli; sug'urta majburiyatlarini baholash jarayonida sotib olishdan olingan pul oqimlari, debitorlik qarzlari va olinmagan mukofotlar hisobga olinadi"⁵.

M.A. Abduraimovanning ta'kidlashicha, sug'urta tashkilotining moliyaviy hisobotlari o'z ichiga buxgalteriya balansi (1-shakl), moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot (2-shakl), pul oqimlari to'g'risidagi hisobot (4-shakl), xususiy kapital to'g'risidagi hisobotni (5-shakl) qamrab oladi. Ushbu hisobotlarga qo'shimcha ravishda "Debitorlik va kreditorlik qarzlari to'g'risida ma'lumot" ham taqdim etiladi. Shuningdek, moliyaviy hisobotga izohlar, hisob-kitoblar va tushuntirishlar ilova qilinadi. Xalqaro standartlar bo'yicha moliyaviy hisobotni tuzishga doir talablar moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarida belgilangan bo'lib, ular quyidagilardan iborat: aktivlar, xususiy kapital va majburiyatlar tan olinadigan moliyaviy holat to'g'risidagi hisobot hamda daromadlar va xarajatlar tan olinadigan yalpi daromad to'g'risidagi hisobot.⁶

Shu bilan birga, muallif sug'urta tashkilotlari buxgalteriya balansining tarkibiy tuzilishini tasniflab, unda sug'urta zaxiralarini balansning passiv qismida aks ettirish hamda qayta sug'urtalovchilarning sug'urta zaxiralardagi ulushi to'g'risidagi axborotlarni yoritish zarurligini qayd etadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotning maqsadi sug'urta tashkilotlari tomonidan 17-son MHXS asosida hisoblangan sug'urta zaxiralarini moliyaviy holat to'g'risidagi hisobotda aks ettirish hamda uni takomillashtirish bo'yicha ilmiy yondashuvlarni shakllantirishdan iborat. Tadqiqot jarayonida ilmiy umumlashtirish, mantiqiy tahlil, taqqoslash

2 O'zbekiston Respublikasi moliya vazirining 2022-yil 10-noyabrda "O'zbekiston Respublikasi hududida qo'llash uchun moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari va unga tushuntirishlar matnini tan olish to'g'risida"gi 61-son buyrug'i. <https://lex.uz/docs/6312360>

3 O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-fevraldagi "Moliyaviy hisobot xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-4611-son qarori. <https://lex.uz/docs/4746047>

4 Popova Yu.A. Normativnye aspekty regulirovaniya buxgalterskogo ucheta v straxovyx organizatsiyax. Vektor ekonomiki. №2, 2021. ISSN 2500-3666. www.vectoreconomy.ru

5 Abdusalomova N.B. Sug'urta tashkilotlarida buxgalteriya hisobini moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida takomillashtirish. Aktuar moliya va buxgalteriya hisobi ilmiy jurnali. 2024, 4(05), -88 bet.

6 Abduraimova M.A. Sug'urta tashkilotlarida buxgalteriya hisobini tashkil qilish asoslari. Aktuar moliya va buxgalteriya hisobi ilmiy jurnali 2024, 4(02), 217-226 betlar.

va statistik tahlil usullaridan keng foydalanildi. Shuningdek, mavzuni chuqur o'rganish jarayonida mahalliy va xorijiy ilmiy adabiyotlar, normativ-huquqiy hujjatlar hamda ilmiy maqolalar tahlili asosiy axborot manbai sifatida xizmat qildi.

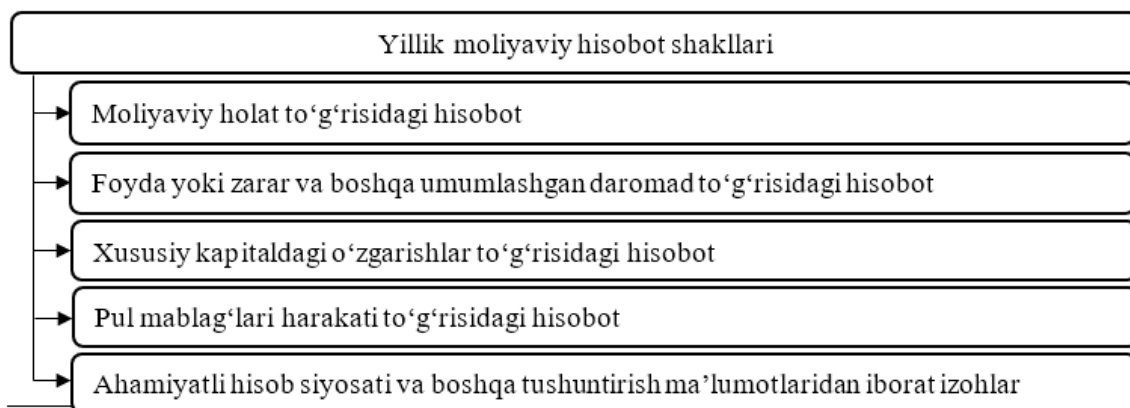
TAHLIL VA NATIJALAR

Umuman olganda, yuqoridagi iqtisodchi olimlarning yondashuvlari sug'urta tashkilotlarida moliyaviy hisobotni tuzish hamda unda ma'lumotlarni aks ettirish tartibini yanada takomillashtirishga ham uslubiy, ham amaliy jihatdan muhim hissa qo'shishini e'tirof etish lozim. Olib borilgan tadqiqot natijalari moliyaviy holat to'g'risidagi hisobotda sug'urta zaxiralarini aks ettirish va ularga doir ma'lumotlarni yoritib berish jarayonida mavjud tajribani yanada rivojlantirish hamda uslubiy yondashuvlarni takomillashtirish imkoniyatlari mavjudligini ko'rsatadi.

Birinchidan, MHXS asosida sug'urta zaxiralarini tasniflashda yagona yondashuvning mavjud emasligi, uzoq muddatli va joriy majburiyatlar o'rtasidagi chegaraning aniq belgilanmaganligi, shuningdek sug'urta zaxiralarini baholashda qo'llanilgan parametrlarning moliyaviy hisobot izohlarida yetarli darajada yoritib berilmasligi moliyaviy holat to'g'risidagi hisobot axborotlarining shaffofligi va taqqoslanuvchanligini pasaytirmoqda. Bu esa, o'z navbatida, oqilona boshqaruv qarorlarini qabul qilish sifatini cheklaydi.

Ikkinchidan, 17-son "Sug'urta shartnomalari" MHXSda sug'urta zaxiralarini moliyaviy holat to'g'risidagi hisobotda aks ettirish bo'yicha yangi talablar belgilangan. Unga muvofiq "Sug'urta shartnomasi bo'yicha xizmat ko'rsatish marjasi", "Risk bo'yicha tuzatish" va "Eng yaxshi taxmin bo'yicha javobgarlik" kabi elementlarni ajratib ko'rsatish hamda ularni hisobotda alohida ochib berish nazarda tutilgan. Biroq mazkur talablarni milliy hisob tizimida sug'urta tashkilotlari amaliyotiga joriy etishda tashkiliy va uslubiy muammolar mavjud.

Uchinchidan, sug'urta tashkilotlari MHXS asosida moliyaviy hisobot tayyorlovchi buxgalteriya hisobi subyektlari hisoblanadi. MHXS asosida moliyaviy hisobot tuzuvchi buxgalteriya hisobi subyektlari tomonidan taqdim etiladigan moliyaviy hisobot shakllari vakolatli organ buyrug'i bilan tasdiqlangan holda amaliyotga joriy etilgan. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 8-oktabrdagi "Issiqxona xo'jaliklari faoliyati samaradorligini oshirish va eksport hajmini ko'paytirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-181-son⁷ Farmoni asosida "Moliyaviy hisobotlarni taqdim etish muddatlari hamda ularning tarkibi va mazmuni to'g'risidagi Nizom" tasdiqlangan. Mazkur Nizomga muvofiq MHXS asosida hisobot tayyorlovchi buxgalteriya hisobi subyektlarining moliyaviy hisobot shakllari quyidagilarni o'z ichiga olishi belgilangan (1-rasm).

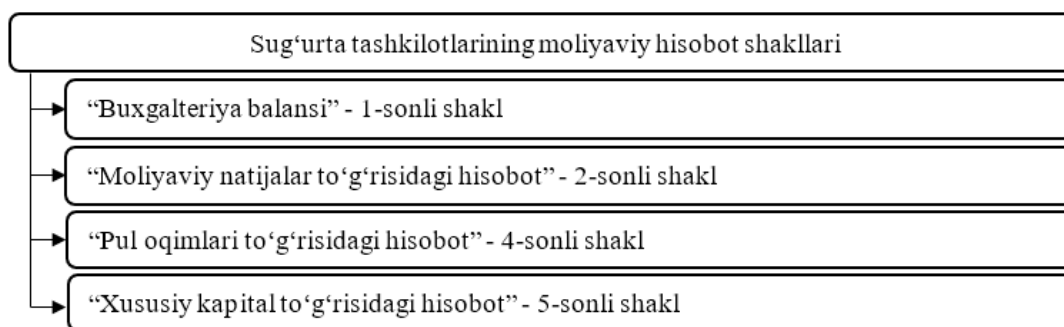
1-rasm. MHXS asosida hisobot tayyorlovchi buxgalteriya hisobi subyektlari yillik moliyaviy hisobot shakllarining tasnifi.⁸

Shuni ta'kidlash joizki, mazkur Nizom sug'urta tashkilotlari moliyaviy hisobotining tarkibi va mazmunini belgilamaydi. Shu bois sug'urta tashkilotlari soliq organlari, statistika organlari, istiqbolli loyihalar milliy agentligi hamda boshqa moliyaviy hisobot axborotlaridan foydalanuvchilarga O'zbekiston Respublikasi moliya vazirining 2009-yil 19-martdagi "Sug'urtalovchilarning moliyaviy hisobot shakllarini va ularni to'ldirish bo'yicha qoidalarni tasdiqlash to'g'risida"gi 37-sonli⁹ buyrug'i bilan tasdiqlangan moliyaviy hisobot shakllarini belgilangan tartibda rasmiylashtirib taqdim etib kelmoqda (2-rasm).

7 O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 8-oktabrdagi "Issiqxona xo'jaliklari faoliyati samaradorligini oshirish va eksport hajmini ko'paytirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-181-son Farmoni: <https://lex.uz/uz/docs/-7761763?query=Qishloq>

8 Tadqiqot natijalari asosida muallif tomonidan shakllantirilgan.

9 O'zbekiston Respublikasi moliya vazirining 2009-yil 19-martdagi "Sug'urtalovchilarning moliyaviy hisobot shakllarini va ularni to'ldirish bo'yicha qoidalarni tasdiqlash to'g'risida"gi 37-sonli buyrug'i. <https://lex.uz/docs/1472739>

2-rasm. Sug'urta tashkilotlari moliyaviy hisobot shakllarining tasniflanishi¹⁰.

2-rasmda sug'urta tashkilotlari moliyaviy hisobot shakllarining tasniflanishi keltirilgan bo'lib, mazkur shakllar amalda sug'urta faoliyati natijalarini aks ettirishda asosiy axborot manbai sifatida xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, MHXS asosida moliyaviy hisobot tuzuvchi sug'urta tashkilotlari faoliyatining o'ziga xos jihatlari hisobga olgan holda, amaliyotda moliyaviy axborotlarni taqdim etishning qo'shimcha mexanizmlaridan ham foydalanilmoqda. Xususan, soliq sohasida vakolatli organ hisoblangan soliq organlari tomonidan sug'urta tashkilotlaridan soliq organlaridagi shaxsiy kabinet orqali "MHXSga o'tgan sug'urta tashkilotlari moliyaviy holat to'g'risidagi ma'lumot" hamda "MHXSga o'tgan sug'urta tashkilotlarining foyda va zarar to'g'risidagi ma'lumoti" shakllarini rasmiylashtirib taqdim etish amaliyoti yo'lga qo'yilgan.

Mazkur ma'lumotnoma shakllari sug'urta tashkilotlari faoliyati to'g'risidagi axborotlarni jamlash va manfaatdor foydalanuvchilarga yetkazishda qo'shimcha axborot manbai sifatida xizmat qilmoqda. Xususan, monografik tadqiqot obyekti hisoblangan "Xalq sug'urta" AJ tomonidan soliq organidagi shaxsiy kabinet orqali shakllantirilgan "MHXSga o'tgan sug'urta tashkilotlari moliyaviy holat to'g'risidagi ma'lumot" shakli belgilangan tartibda rasmiylashtirilgan holda taqdim etilgan (1-jadval).

1-jadval. MHXSga o'tgan sug'urta tashkilotlari moliyaviy holat to'g'risidagi ma'lumot¹¹

Ko'rsatkichlar nomi	Satr kodi	31.12.2022	31.12.2023	31.12.2024
1	2	3	4	5
Aktivlar	x	x	x	x
Uzoq muddatli aktivlar	x	x	x	x
Asosiy vositalar	010	1253277,53	780798	2398649
Uzoq muddatli investitsiyalar	020	2704539,1	38454539	31950124
Kapital qo'yilmalar	030			
Jami uzoq muddatli aktivlar (satr.010+020+030)	040	3957816,62	39235337	34348773
Joriy aktivlar	x	x	x	x
Pul mablag'lari va ekvivalentlari	050	12893424,21	1270186	1546935
Qisqa muddatli investitsiyalar	060	116500000	111750000	196375151
Debitor qarzdorliklar	070	1302697,11	422632	1976060
Sug'urta majburiyatlari zaxirasining qayta sug'urtalovchi ulushi	080	1850608,06	1651530	540548
Berilgan kreditlar va avanslar	090			
Soliq va yig'imlar bo'yicha avans to'lovlari	100	538090,30		506002
Tovar moddiy zaxiralar	110	203939,5		
Boshqa joriy aktivlar	120	8509891,59	8100866	4436992
Jami joriy aktivlar (satr.050+060+070+080+090+100+110+120)	130	141798650,77	123195214	205381688
Jami aktivlar (satr.040+130)	140	145756467,39	162430551	239730461
Kapital va majburiyatlar	x	x	x	x

¹⁰ Tadqiqot natijalari asosida muallif tomonidan shakllantirilgan.

¹¹ «Xalq sug'urta» AJning soliq organidagi shaxsiy kabineti ma'lumoti asosida muallif tomonidan shakllantirilgan.

Kapital	x	x	x	x
Ustav kapitali	150	45000000	45000000	80000000
Rezerv kapitali	160	2271665,55	2852877	3423934
Taqsimlanmagan foyda (qoplanmagan zarar)	170	10787426,38	12102069	2767687
Jami kapital jami (sitr.150+160+170)	180	58059091,93	59954946	86191621
Majburiyatlar	x	x	x	x
Uzoq muddatli majburiyatlar	x	x	x	x
Kechiktirilgan soliq majburiyatlari	190			
Sug'urta bo'yicha rezervlar	200	85961930,17	95610855	128826759
Jami uzoq muddatli majburiyatlar jami (sitr.190+200)	210	85961930,17	95610855	128826759
Joriy majburiyatlar	x	x	x	x
Kreditorlik qarzdorliklari	220	163390,2	373784	1914276
Budjetga to'lovlar bo'yicha qarzdorlik	230		301877	1013157
Budjetdan tashqari to'lovlar bo'yicha qarzdorlik	240			
Olingan bo'naklar	250	6155,75		
Xodimlar bilan hisob-kitoblar	260	847270	895897	227733
Boshqa joriy majburiyatlar	270	718629,34	5293192	21556915
Jami joriy majburiyatlar jami (sitr.220+230+240+250+260+270)	280	1735445,29	6864750	24712081
Jami majburiyatlar jami (sitr.210+280)	290	87697375,46	102475605	153538840
Jami kapital va majburiyatlar jami (sitr.180+290)	300	145756467,39	162430551	239730461

1-jadval ma'lumotlaridan ko'rinadiki, "MHXSga o'tgan sug'urta tashkilotlari moliyaviy holat to'g'risidagi ma'lumot" shaklining "Joriy aktivlar" bo'limida "Sug'urta majburiyatlari zaxirasining qayta sug'urtalovchi ulushi" hamda "Majburiyatlar" bo'limining "Uzoq muddatli majburiyatlar" qismida "Sug'urta bo'yicha rezervlar" to'g'risidagi ma'lumotlar aks ettirilgan. Fikrimizcha, mazkur shaklda sug'urta bo'yicha rezervlar uzoq muddatli majburiyat sifatida tan olinganligini inobatga olgan holda, ushbu sug'urta rezervlaridagi qayta sug'urtaning ulushi ham uzoq muddatli aktivlar tarkibida ko'rsatilishi maqsadga muvofiq bo'lar edi. Chunki sug'urta zaxiralaridagi qayta sug'urtaning ulushini joriy aktivlar tarkibida tan olish moliyaviy hisobot talablariga mos kelmaydi.

Shuningdek, sug'urta tashkilotlari, xususan tadqiqot obyekti bo'lgan "Xalq sug'urta" AJ tomonidan taqdim etilayotgan O'zbekiston Respublikasi moliya vazirining 2009-yil 19-martdagi "Sug'urtalovchilarning moliyaviy hisobot shakllarini va ularni to'ldirish bo'yicha qoidalarni tasdiqlash to'g'risida"gi 37-sonli¹² buyrug'i bilan tasdiqlangan "Buxgalteriya balansi" da sug'urta zaxiralarining aks ettirilishi o'rganilganda quyidagi ma'lumotlarga ega bo'lindi (2-jadval).

2-jadval. "Xalq sug'urta" AJning 2025-yil 2 chorak yakunlari bo'yicha "Buxgalteriya balansi" da aks ettirilgan sug'urta zaxiralari to'g'risida ma'lumot¹³ (ming so'mda)

Schyot raqami	Sug'urta zaxirasining nomlanishi	Davr boshiga qoldiq	Davr oxiriga qoldiq
8000	Jami sug'urta zaxiralari	145 659 030,33	158 102 283,80
8010	Ishlab topilmagan mukofotlar zaxirasi	125 866 263,84	114 967 218,43
8020	Sodir bo'lgan, lekin xabar qilinmagan zararlar zaxirasi	11 093 848,00	20 571 076,16
8030	Xabar qilingan, lekin bartaraf etilmagan zararlar zaxirasi	5 252 285,15	18 993 525,04
8040	Ogohlantirish chora-tadbirlari zaxirasi	—	—
8050	Aktivlarning nomuvofiqligi zaxirasi	—	—

12 O'zbekiston Respublikasi moliya vazirining 2009-yil 19-martdagi "Sug'urtalovchilarning moliyaviy hisobot shakllarini va ularni to'ldirish bo'yicha qoidalarni tasdiqlash to'g'risida"gi 37-sonli buyrug'i. <https://lex.uz/docs/1472739>

13 «Xalq sug'urta» AJning moliyaviy hisobot ma'lumotlari asosida muallif tomonidan shakllantirilgan

8060	Falokatlar zaxirasi	–	–
8070	Zararlilikning tebranishi zaxirasi	3 446 633,34	3 570 464,17
8090	Hayot sug'urtasi bo'yicha zaxiralar	–	–
8100	Qayta sug'urtalovchilarning sug'urta zaxiralaridagi ulushi	813 788,88	515 518,58
8110	Ishlab topilmagan mukofotlar zaxirasidagi qayta sug'urtalovchilarning ulushi	740 790,13	460 854,45
8120	Xabar qilingan, lekin bartaraf etilmagan zararlar zaxirasidagi qayta sug'urtalovchilarning ulushi	–	–
8130	Sodir bo'lgan, lekin xabar qilinmagan zararlar zaxirasidagi qayta sug'urtalovchilarning ulushi	72 998,75	54 664,13
8140	Hayot sug'urtasi bo'yicha zaxiralardagi qayta sug'urtalovchilarning ulushi	–	–
—	Sof sug'urta zaxiralari	144 845 241,45	157 586 765,22

2-jadval ma'lumotlari sug'urta zaxiralari turlari kesimida hisobot davri oxirida ularning hisobot davri boshiga nisbatan o'zgarish dinamikasini hamda ushbu zaxiralarda qayta sug'urtaning ulushini tahlil qilish imkonini beradi. Biroq mazkur axborotlar moliyaviy hisobotdan foydalanuvchilarni sug'urta zaxiralari to'g'risida to'liq va tizimli ravishda ochib berilgan ma'lumotlar bilan ta'minlamaydi. Jumladan, "Buxgalteriya balansi"da aks ettirilgan "Ishlab topilmagan mukofotlar zaxirasi"ning uzoq va qisqa muddatli qismlarga taqsimlanishi, ularning qaysi sug'urta turlari bo'yicha shakllantirilganligi, qaysi hisobot davrlarida daromad sifatida e'tirof etilishi hamda umumiy sug'urta majburiyatlaridagi ulushi to'g'risidagi ma'lumotlar ochib berilmagan. Bu esa axborotdan foydalanuvchilarga sug'urta tashkilotining real majburiyatlari hajmi va ularning davriy taqsimlanishi to'g'risida to'liq tasavvurga ega bo'lish imkonini bermaydi.

Shuningdek, "Xabar qilingan, lekin bartaraf etilmagan zararlar zaxirasi" amaldagi "Sug'urtalovchilarning sug'urta zaxiralari to'g'risidagi nizom"¹⁴ talablariga muvofiq ravishda sug'urtalanuvchilar tomonidan sug'urta hodisasi haqida xabar berilgan hollarda shakllantiriladi. Biroq amaliyotda sug'urta shartnomasida nazarda tutilgan sug'urta hodisasi haqiqatda yuz bermagan holatlarda ham mazkur zaxiraning shakllantirilishi kuzatilmoqda. Bu esa, o'z navbatida, xabar qilingan, lekin bartaraf etilmagan zararlar zaxirasining moliyaviy hisobotda ortiqcha aks ettirilishiga olib keladi.

Bundan tashqari, moliyaviy hisobot shakllarida hisobot davri oxirida sug'urta zaxiralarning hisobot davri boshiga nisbatan o'zgarishlari harakati to'g'risida batafsil, ya'ni shakllanishi, kamayishi, qayta baholanishi va foydalanish yo'nalishlari bo'yicha kengaytirilgan axborotlar ochib berilmagan. Bu esa axborotdan foydalanuvchilarni oqilona boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun o'z vaqtida, o'rinli va to'liq ma'lumotlar bilan ta'minlamaydi.

Shuni alohida ta'kidlash joizki, moliyaviy hisobotni tuzishdan ko'zlangan asosiy maqsad axborotdan foydalanuvchilarni buxgalteriya hisobi subyekting moliyaviy holati, moliyaviy natijalari va pul oqimlari to'g'risida haqqoniy, shaffof, to'liq va tushunarli ma'lumotlar bilan ta'minlashdan iborat. Biroq yuqorida tadqiq etilgan vakolatli organ tomonidan MHXS asosida moliyaviy hisobot tuzuvchi sug'urta tashkilotlari uchun ishlab chiqilgan ma'lumotnoma shaklida, shuningdek milliy qonunchilik talablariga muvofiq sug'urta tashkilotlari faoliyatining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda tasdiqlangan "Buxgalteriya balansi" shaklida ham sug'urta zaxiralari to'g'risidagi ma'lumotlar axborotdan foydalanuvchilarga oqilona va asoslangan boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun yetarli darajada to'liq aks ettirilmagan.

Shu bilan birga, sug'urta tashkilotining "Moliyaviy holat to'g'risidagi hisobot"ining "Majburiyatlar" bo'limida uzoq va qisqa muddatli majburiyatlar tarkibida sug'urta zaxiralari alohida ko'rsatish lozim. Chunki sug'urta zaxiralari mohiyatan majburiyat hisoblanadi. Bundan tashqari, aktuar hisob-kitoblarni natijasida aniqlangan sug'urta shartnomasi bo'yicha xizmat ko'rsatish marjasining (qayta sug'urtadagi ulushini hisobga olgan holda) kelgusi 12 oyga tegishli bo'lgan qismini joriy majburiyatlar sifatida, kelgusi 12 oydan ortiq bo'lgan qismini esa uzoq muddatli majburiyatlar sifatida tan olish lozim, deb hisoblaymiz.

Yuqorida keltirilgan fikr-mulohazalarga asoslangan holda MHXS asosida moliyaviy hisobot tuzuvchi sug'urta tashkilotlarining "Moliyaviy holat to'g'risidagi hisobot"ida MHXSda belgilangan talablardan kelib chiqqan holda moliyaviy hisobot elementi sifatida sug'urta zaxiralari quyidagicha aks ettirishni taklif etamiz (3-jadval).

14 Sug'urtalovchilarning sug'urta zaxiralari to'g'risidagi Nizom. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirining 2008-yil 20-noyabrdagi 107-son buyrug'i bilan tasdiqlangan. <https://lex.uz/docs/1416862>

3-jadval. Moliyaviy holat to'g'risidagi hisobotda sug'urta zaxiralarini aks ettirish tartibi (taklif)¹⁵

Ko'rsatkichlar nomi	Satr kodi	31.12.2023	31.12.2024	31.12.2025
1	2	3	4	5
Kapital va majburiyatlar	x	x	x	x
Majburiyatlar	x	x	x	x
Uzoq muddatli majburiyatlar	x	x	x	x
Kechiktirilgan soliq majburiyatlari	190			
Shartnoma bo'yicha xizmat ko'rsatish marjasi (210+220+230+240)	200			
Moliyaviy risklar bo'yicha sug'urta zaxirasi	210			
Baxtsiz xodisalar bo'yicha sug'urta zaxirasi	220			
Turli xil javobgarliklar bo'yicha sug'urta zaxirasi	230			
Hayot sug'urtasi bo'yicha sug'urta zaxirasi	240			
Sug'urta shartnomasi bo'yicha xizmat ko'rsatish marjasida qayta sug'urtaning ulushi (260+270+280+290)	250			
Moliyaviy risklar bo'yicha sug'urta zaxirasida qayta sug'urtaning ulushi	260			
Baxtsiz xodisalar bo'yicha sug'urta zaxirasida qayta sug'urtaning ulushi	270			
Turli xil javobgarliklar bo'yicha sug'urta zaxirasida qayta sug'urtaning ulushi	280			
Hayot sug'urtasi bo'yicha sug'urta zaxirasida qayta sug'urtaning ulushi	290			
Boshqa uzoq muddatli majburiyatlar	300			
Jami uzoq muddatli majburiyatlar jami (catr.190+200-250+300)	310			
Joriy majburiyatlar	X	x	x	x
Kreditorlik qarzdorliklari	320			
Budjetga to'lovlar bo'yicha qarzdorlik	330			
Budjetdan tashqari to'lovlar bo'yicha qarzdorlik	340			
Olingan bo'naklar	350			
Xodimlar bilan hisob-kitoblar	360			
Shartnoma bo'yicha xizmat ko'rsatish marjasining joriy qismi	370			
Sug'urta shartnomasi bo'yicha xizmat ko'rsatish marjasida qayta sug'urtaning ulushining joriy qismi	380			
Sodir bo'lgan xodisalar bo'yicha majburiyat	390			
Sodir bo'lgan xodisalar bo'yicha majburiyat-da qayta sug'urtaning ulushi	400			
Risk bo'yicha tuzatish	410			
Eng yaxshi tahmin bo'yicha javobgarlik	420			
Boshqa joriy majburiyatlar	430			
Jami joriy majburiyatlar (catr 320+330+340+350+360+370-380+390-400+410+420+430)	440			
Majburiyatlar jami (catr. 310+440)	450			
Kapital va majburiyatlar jami (catr.180+450)	460			

Fikrimizcha, MHXS asosida moliyaviy hisobot tayyorlovchi sug'urta tashkilotlari tomonidan "Moliyaviy holat to'g'risidagi hisobot"da sug'urta zaxiralarini 3-jadvalda keltirilgan tarkibiy tuzilma asosida yoritib berilishi axborotdan foydalanuvchilarga sug'urta zaxiralarining sug'urta hodisalari turlari va ularning amal qilish muddatlari bo'yicha shakllanishi, shuningdek uzoq va qisqa muddatli majburiyatlar tarkibidagi salmog'i to'g'risida haqqoniy, batafsil va to'liq ma'lumotlarni olish imkonini beradi.

Shuningdek, tadqiqot obyekti bo'lgan "Xalq sug'urta" AJning moliyaviy hisobotlari o'rganilganda, hisobot sanasida amalda bo'lgan barcha sug'urta shartnomalariga tegishli sug'urta javobgarliklari to'g'risidagi ma'lumotlar to'liq ochib berilmaganligi aniqlanadi. Fikrimizcha, "Xalq sug'urta" AJ sug'urta shartnomalariga tegishli sug'urta javobgarliklari to'g'risidagi ma'lumotlarni moliyaviy hisobot elementi hisoblangan, ahamiyatli hisob siyosati va boshqa tushuntirish ma'lumotlardan iborat izohlarda (moliyaviy hisobotga izohlar) 17-son MHXSda belgilangan talablar asosida yoritib berishi lozim.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytganda, sug'urta zaxiralarini moliyaviy holat to'g'risidagi hisobotda aks ettirish tartibini takomillashtirish borasida olib borilgan izlanishlar natijasida quyidagi xulosalar shakllantirildi:

1. Sug'urta zaxiralarining iqtisodiy mohiyatiga ko'ra majburiyat sifatida e'tirof etilishini inobatga olgan holda, "Sug'urta majburiyatlari zaxirasining qayta sug'urtalovchi ulushi"ni "Moliyaviy holat to'g'risidagi hisobot"ning aktiv qismidagi "Joriy aktivlar" bo'limida emas, balki "Kapital va majburiyatlar" qismining "Majburiyatlar" bo'limi tarkibida aks ettirish maqsadga muvofiq ekanligi ilmiy jihatdan asoslab berildi.

2. "Moliyaviy holat to'g'risidagi hisobot"da aktuar hisob-kitoblar natijasida aniqlangan sug'urta shartnomalari bo'yicha xizmat ko'rsatish marjasini (qayta sug'urtadagi ulushini inobatga olgan holda) kelgusi 12 oyga tegishli bo'lgan qismini joriy majburiyatlar sifatida, ushbu muddatdan ortiq qismini esa uzoq muddatli majburiyatlar sifatida tan olish zarurligi taklif etildi.

3. Xalqaro va milliy amaliyot tahlili shuni ko'rsatadiki, sug'urta tashkilotlari faoliyatining o'ziga xos xususiyatlarini to'liq hisobga olgan holda tasdiqlangan moliyaviy holat to'g'risidagi hisobotning yagona standart shakli mavjud emas. Biroq MHXSda mazkur hisobotda taqdim etilishi lozim bo'lgan axborotlar tarkibi aniq belgilangan. Shu bois MHXS asosida moliyaviy hisobot tayyorlovchi sug'urta tashkilotlari uchun "Moliyaviy holat to'g'risidagi hisobot"da sug'urta zaxiralarini aks ettirishning takomillashtirilgan tartibi taklif etildi. Fikrimizcha, ushbu taklifning amaliyotga joriy etilishi axborotdan foydalanuvchilar uchun taqdim etilayotgan ma'lumotlarning ahamiyatli, ishonchiligi va tushunarililigi oshirishga xizmat qiladi.

4. Sug'urta tashkilotlarining moliyaviy holat to'g'risidagi hisobotida aks ettirilgan sug'urta zaxiralari bo'yicha ma'lumotlarni ochib berish jarayonida ularning har bir guruhi bo'yicha tasnifni ta'minlagan holda, hisobot sanasida amalda bo'lgan barcha sug'urta shartnomalariga tegishli sug'urta javobgarliklari to'g'risidagi axborotlar 17-son MHXS talablariga muvofiq moliyaviy hisobot elementi hisoblangan, ahamiyatli hisob siyosati va boshqa tushuntirish ma'lumotlardan iborat izohlarda (moliyaviy hisobotga izohlar) yoritilishi lozimligi asoslandi. Mazkur yondashuv 17-son MHXSda belgilangan talablarning to'liq bajarilishini, shuningdek moliyaviy axborotlarning yanada batafsil, ishonchli va qiyoslanuvchan bo'lishini ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining 2016-yil 13-apreldagi "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi O'RQ-404-son Qonuni. <https://lex.uz/acts/90762>
2. O'zbekiston Respublikasi moliya vazirining 2022-yil 9-dekabrda "O'zbekiston Respublikasi hududida qo'llash uchun moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari va unga tushuntirishlar matnini tan olish to'g'risida"gi 61-son buyrug'i. <https://lex.uz/docs/6312360>
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-fevraldagi "Moliyaviy hisobot xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-4611-son qarori. <https://lex.uz/docs/4746047>
4. O'zbekiston Respublikasi moliya vazirining 2009-yil 19-martdagi "Sug'urtalovchilarning moliyaviy hisobot shakllarini va ularni to'ldirish bo'yicha qoidalarini tasdiqlash to'g'risida"gi 37-son buyrug'i. <https://lex.uz/docs/1472739>
5. Sug'urtalovchilarning sug'urta zaxiralari to'g'risidagi Nizom. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirining 2008-yil 20-noyabrda 107-son buyrug'i bilan tasdiqlangan. <https://lex.uz/docs/1416862>
6. Popova Yu.A. Normativnye aspekty regulirovaniya bukhgalterskogo ucheta v strakhovykh organizatsiyakh. Vektor ekonomiki, № 2, 2021. ISSN 2500-3666. www.vectoreconomy.ru
7. Abdulomova N.B. Sug'urta tashkilotlarida buxgalteriya hisobini moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida takomillashtirish. Aktuar moliya va buxgalteriya hisobi ilmiy jurnali, 2024, 4(05), 88-bet.
8. Abduraimova M.A. Sug'urta tashkilotlarida buxgalteriya hisobini tashkil qilish asoslari. Aktuar moliya va buxgalteriya hisobi ilmiy jurnali, 2024, 4(02), 217–226-betlar.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2026. № 1

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>